

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
იურიდიული ფაკულტეტი

სამართლის ჟურნალი

№2, 2020

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

მემკვიდრის სავალდებულო წილის გამოთვლის მექანიზმი და მისი მოცულობის განსაზღვრის პრობლემები მემკვიდრეობითსამართლებრივ ურთიერთობებში

ანდერძის თავისუფლება საოჯახო და მემკვიდრეობის სამართლის ერთ-ერთი ფუნდამენტური პრინციპია, მაგრამ მისი ლეგიტიმური შეზღუდვა დასაშვებია მემკვიდრეებთან ყველაზე ახლო ნათესაური კავშირის მქონე, ოჯახის წევრების ინტერესების სასარგებლოდ. კანონით შეზღუდულია მემკვიდრეების ნების ავტონომია, ამოიჩიოს სამკვიდროს მისაღებად მხოლოდ ანდერძისმიერი მემკვიდრეები. განსაზღვრული კატეგორიის მემკვიდრეებისთვის დადგენილია სავალდებულო წილის მიღების უფლება მიუხედავად იმისა გაითვალისწინა თუ არა ისინი მემკვიდრეებელმა ანდერძში,¹ ეს ის მემკვიდრეებია, რომლებსაც არ შეიძლება ჩამოერთვას მემკვიდრეობის უფლება, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ისინი აღიარებული არიან უღირს მემკვიდრეებად. სავალდებულო წილის გამოთვლა და მისი ოდენობა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის სპეციალური ნესებით მკაცრად არის რეგლამენტირებული, მიუხედავად ამისა, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ისინი განხილულ უნდა იქნეს სამემკვიდრეო სამართლის სხვა ნორმათა მიმართ ერთობლიობაში. სასამართლო პრაქტიკაში კანონისმიერი მემკვიდრის სავალდებულო წილის გამოთვლის მექანიზმი და მისი მოცულობის განსაზღვრის წინაპირობები არაერთგვაროვნად განიმარტება და ცალკეულ შემთხვევაში მემკვიდრის სავალდებულო წილის უსაფუძვლო გაზრდასაც იწვევს, რითაც აზრი ეკარგება ანდერძისმიერ მემკვიდრეობას. კანონისმიერი მემკვიდრის სავალდებულო წილის გამოთვლისას, მოქმედ კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზები და ბუნდოვანი ნორმები იმგარად უნდა იყოს განმარტებული, რომ კანონისმიერ მემკვიდრეთა სავალდებულო წილის მიღების ინტერესის უზრუნველყოფასთან ერთად უსაფუძვლოდ არ შემცირდეს ანდერძისმიერ მემკვიდრეთა სამემკვიდრეო წილის ოდენობა.

საკვანძო სიტყვები: საკუთრება, მემკვიდრეობა, მემკვიდრეობელი, მემკვიდრე, სამკვიდრო მასა, სავალდებულო წილის მქონე მემკვიდრე, ანდერძისმიერი მემკვიდრე, სავალდებულო წილი, სავალდებულო წილის მოცულობა, ჩუქებით მიღებული ქონება, ორმაგი უფლებამოსილების თეორია.

1. შესავალი

მესაკუთრეს უფლება აქვს თავისუფლად განკარგოს თავისი ქონება და სურვილისამებრ ნებისმიერი ადამიანი აირჩიოს თავის ქონების მემკვიდრედ, ამ უფლების რეალიზაცია მას ანდერძის შედგენითაც შეუძლია. მიუხედავად კანონმდებლობით განმტკიცებული ანდერძის თავისუფლების პრინციპისა, რომლის თანახმადაც მემკვიდრეობელი უფლებამოსილია მთელი ცხოვრების ნაღვანი და ასევე ვალდებულებები სიკვდილის შემდეგ გადასცეს მისთვის სასურველ ნებისმიერ პიროვნებას, იგი სავალდებულო წილის მიღება მემკვიდრეების არსებობით იზღუდება. დებულება სავალდებულო წილის შესახებ არის მოანდერძის ნების ავტონომიის ლეგიტიმური შეზღუდვა და ადგენს ანდერძში გამოხატული ნების რეალიზაციის სამართლებრივ ფარგლებს. მთლიანი ქონების სხვა პირობისათვის გადაცემა, ისეთ ვითარებაში როდესაც მემკვიდრეებს დარჩა უახლოესი ნათესავები: შვილები, მშობლების და მეუღლე, არის ოჯახური კავშირების ისეთი დარღვევა, რომ კანონმდებლები მესაკუთრის ნების თავისუფლებისადმი პატივისცემის მიუხედავად, განკარგოს თავისი ქონება, საჭიროდ მიიჩნევენ თვითნებობისთვის გარკვეული ფარგლების დადგენას, რათა ზღვარგადასული უფლება არ გახდეს ამ უფლების ბოროტად გამოყენების საფუძველი. კანონი, მემკვიდრეობის ნების მიუხედავად უზრუნველყოფს მის შთამომავლებს სამკვიდროდან მინიმუმი წილის მიღე-

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი.
¹ ახვლედიანი ზ., მემკვიდრეობის სამართალი, თბ., 2007, 44.

ბის შესაძლებლობით, სავალდებულო წილის სახით. სავალდებულო წილის ინსტიტუტი ხაზს უსვამს რა ოჯახურ ურთიერთდამოკიდებულებას, განხილულ უნდა იქნას ოჯახის ქრილში. ოჯახის წარმოდგენა სოლიდარული კავშირების გარეშე აზრს მოკლებულია, სოლიდარობა არ ნიშნავს ბალანსს გაცემასა და მიღებას შორის, მან ზოგჯერ დაუბალანსებლობაც უნდა აიტანოს და სწორედ ასეთ ვითარებაში უნდა დაამტკიცოს თავისი არსებობის სისწორე. „სოლიდარობა“, უპირველეს ყოვლისა, ნიშნავს ერთმანეთის მიმართ მორალური თვალსაზრისით გამართლებულ დამოკიდებულებას. მემკვიდრეობის სამართალი სავალდებულო წილის სახით უზრუნველყოფს შთამომავლებს მინიმუმის მიღების შესაძლებლობით, აქამდე არასდროს, არც ერთი დარგი არ აერთიანებდა ასე მჭიდროდ ბიოლოგიურ და გენეტიკურ კავშირებს თაობებს შორის, ქონების გადაცემის გზით.

სავალდებულო წილის მოცულობის განსაზღვრის ნორმათა ბუნდოვანებამ სასამართლო პრაქტიკაში მათი არაერთგვაროვანმა განმარტებები გამოიწვია. მამკვიდრების ნების თავისუფლების ლეგიტიმური შეზღუდვა სავალდებულო წილის ინსტიტუტით დადგენით კანონმდებლის მიზანს წარმოადგენდა ერთი მხრივ, სავალდებულო მემკვიდრეთათვის სამკვიდროდ წილის მიღების გარანტიებისა და მეორე მხრივ, მამკვიდრების ნების თავისუფლებისა და ანდერძიერი მემკვიდრეთა ქონებრივ ინტერესებს შორის სამართლიანი ბალანსის დაცვა. აღნიშნული მიზანი და სამკვიდროს სამართიანი განაწილება ანდერძისმიერ და სავალდებულო მემკვიდრეთა შორის მიიწევა სავალდებულო წილის სწორად გამოთვლით.

2. სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე მემკვიდრე

კანონისმიერი მემკვიდრის სავალდებულო წილის მემკვიდრეობა არ წარმოადგენს კანონისმიერი მემკვიდრეობის ჩვეულებრივ ფორმას, რადგან იგი მხოლოდ მაშინ წარმოიშვება, როდესაც მამკვიდრებელი შეადგენს ანდერძს და გაიხსნება ანდერძისმიერი მემკვიდრეობა მამკვიდრების სამკვიდრო მასაზე. სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე მემკვიდრის სამემკვიდრეო უფლებას ამავდროულად, ვერც ანდერძისმიერ მემკვიდრეობად განვიხილავთ, რამეთუ ამ დროს ანდერძისა და მონდერძის ნების საწინააღმდეგოდ, სამკვიდრო მასის ნაწილს, შემდგომში სავალდებულო წილი, იღებენ პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრეები.

სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე მემკვიდრის სამემკვიდრეო უფლება განსაკუთრებულ და უნივერსალური მემკვიდრეობის ფორმას წარმოადგენს, რომლითაც მამკვიდრების შვილი, მეუღლე და მშობლები, როგორც მამკვიდრებელთან ყველაზე ახლოს მდგომი ნათესავები, საანდერძო განკარგულებათა მიუხედავად, იღებენ სავალდებულო წილს სამკვიდრო მასიდან.

სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების უზრუნველყოფით დაცულია თაობათა შორის სოლიდარობისა და ოჯახური კავშირების შენარჩუნების ის ღირებულებები, რის საფუძველზეც კანონმდებელმა შებოჭა მამკვიდრების ნების ავტონომია, განკარგოს საკუთარი ქონება მისი შეხედულებებისამებრ, გადანყვიტოს თავისი ქონების ბედი / გადაცემადობა გარდაცვალების შემდგომ.

3. სავალდებულო წილის გამოთვლის საკითხისათვის

სამკვიდროდ მემკვიდრეებისთვის სავალდებულო წილის მიკუთვნებისას ერთ-ერთ სერიოზულ პრობლემას სავალდებულო წილის გამოთვლა წარმოადგენს, სამკვიდრო მასიდან მისი გამოთვლის კანონის მოთხოვნათა გაუთვალისწინებლობამ ან არასწორად განსაზღვრამ შეიძლება ანდერძით მემკვიდრეების წილის უსაფუძვლო შემცირება გამოიწვიოს. სავალდებულო წილის გამოანგარიშების ინსტრუმენტების გამოყენებისათვის უნდა ვისაგებლოთ შემდეგი წესით:

უპირველეს ყოვლისა უნდა დადგინდეს ყველა პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრე, რომელიც მოწვეული იქნებოდა სამკვიდროს მისაღებად ანდერძის არარსებობის შემთხვევაში; შემდეგ უნდა განისაზღვროს მთელი სამკვიდროს ღირებულება და გაიყოს პირველი რიგის კანონით მემკვიდრეებზე; საბოლოოდ, დადგინდეს სავალდებულო წილის გამოანგარიშების, კანონმდებლობით დადგენილი, საგამონაკლისი წესები, რომელიც გათვალისწინებულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის: 1375-ე, 1376-ე, 1378-ე და 1379-ე მუხლებით.

3.1. კანონისმიერი მემკვიდრის დადგენისა და სავალდებულო წილის გამოთვლის გამოწვევები

კანონით მემკვიდრეობის და სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მომწესრიგებელი ნორმები მოცემულია სსკ-ის სხვადასხვა თავში და ისინი წარმოადგენენ სპეციალურ ნორმებს. ამასთან, გამორიცხული არ არის, რომ ისინი გარკვეულ შემთხვევებში ავსებდნენ ერთმანეთს. მაგალითად, სსკ-ის 1374-ე მუხლის თანახმად, თითოეული მემკვიდრის სავალდებულო წილის განსაზღვრისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ყველა კანონით მემკვიდრე, რომლებიც მოწვეული იქნებოდნენ სამკვიდროს მისაღებად, ანდერძი რომ არ ყოფილიყო. კანონით მემკვიდრეთა წრე კი განსაზღვრულია სსკ-ის 1336-ე მუხლში. შესაბამისად, ამ ორი ნორმის ერთობლიობაში გამოყენება-განმარტების გარეშე შეუძლებელია გადაწყვეტილ იქნეს სავალდებულო წილის მოცულობის დადგენის საკითხი².

მიუხედავად ამისა, სასამართლო პრაქტიკა სავალდებულო წილის გამოანგარიშების მექანიზმების გამოყენებისას არაერთგვაროვანია. ერთ-ერთ საქმეში, მამკვიდრებლის გარდაცვალების შემდგომ მამკვიდრებელს სამი პირველი რიგის მემკვიდრე დარჩა: მეუღლე და ორი შვილი. ხოლო პირველი რიგის მემკვიდრე ასევე ანდერძისმიერი მემკვიდრე იყო. სასამართლომ იმის გათვალისწინებით, რომ მამკვიდრებლის დანაშთი ქონება უძრავი ნივთის 1/2 ნაწილი იყო და კანონით მემკვიდრეობის ფარგლებში თითოეული მემკვიდრე მიიღებდა ამ ქონების (1/2-ის) 1/3 ნაწილს, სავალდებულო წილის მოცულობის თვალსაზრისით კი, მისაღები სამკვიდრო ამ წილის ნახევარია, მოსარჩელეს დანაშთი ქონების 1/6 მიაკუთვნა.³ შესაბამისად დავის ამგვარად გადაწყვეტისას სასამართლომ თითოეული მემკვიდრის სავალდებულო წილის განსაზღვრისას მხედველობაში მიიღო ყველა პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრე, რომლებიც მოწვეული იქნებოდნენ სამკვიდროს მისაღებად, ანდერძი რომ არ ყოფილიყო, მათ შორის ანდერძით მემკვიდრეც, რადგან იგი ამავდროულად პირველი რიგის კანონისმიერი (სავალდებულო) მემკვიდრეც იყო.

სრულიად საპირისპიროდ განიმარტა სავალდებულო წილის გამოთვლის წესები სხვა საქმეზე, სამემკვიდრეო დავის რეალური ფაბულის მიხედვით მამკვიდრებელს დარჩა სამი პირველი რიგის მემკვიდრე: შვილები მ., ი. და ტ. ვ-ძეები. მამკვიდრებელმა მთელი თავისი ქონება ანდერძით დაუტოვა ერთ-ერთ შვილს მ. ვ-ძეს. სასამართლომ მოიხმო სსკ-ის 1371-ე მუხლი და განმარტა რომ, მამკვიდრებლის შვილებს, მშობლებსა და მეუღლეს, ანდერძის შინაარსის მიუხედავად, ეკუთვნით სავალდებულო წილი, რომელიც უნდა იყოს იმ წილის ნახევარი, რაც თითოეულ მათგანს კანონით მემკვიდრეობის დროს ერგებოდა. ამავე კოდექსის 1374-ე მუხლის თანახმად, თითოეული მემკვიდრის სავალდებულო წილის განსაზღვრისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ყველა კანონით

² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 6 ივნისის განჩინება საქმეზე №ას-1577-1480-2012.

³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 10 სექტემბრის განჩინება საქმეზე №ას-571-542-2014.

მემკვიდრე, რომლებიც მოწვეული იქნებოდნენ სამკვიდროს მისაღებად, ანდერძი, რომ არ ყოფილიყო. ანდერძით მემკვიდრეები მხედველობაში არ მიიღებიან. სასამართლომ აღნიშნული ნორმების ანალიზიდან გამომდინარე განმარტა, რომ მამკვიდრებლის დანაშთ ქონებაზე სავალდებულო წილის გამოანგარიშებისას ანდერძით მემკვიდრე მ. ვ-ძის უფლება სავალდებულო წილზე არ უნდა გათვალისწინებულიყო, ვინაიდან მას ანდერძით მიეკუთვნა მთელი სამკვიდრო. ამდენად, სადავო სამკვიდროზე სავალდებულო წილის მიღების უფლება ჰქონდათ ტ. და ი. ვ-ძეებს. შესაბამისად, მათი სავალდებულო წილი შეადგენდა სამკვიდროს 1/4-ს.⁴ ამდენად, ამ საქმეზე სასამართლომ სავალდებულო წილის გამოთვლისას არ გაითვალისწინა ერთ-ერთი პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრე, ვინაიდან, იგი ანდერძისმიერი მემკვიდრეც იყო და სხვა კანონისმიერ მემკვიდრეთა სავალდებულო წილები გამოიანგარიშა მხოლოდ ორი მემკვიდრის სავალდებულო წილის მხედველობაში მიღებით მაშინ, როდესაც მამკვიდრებელს სამი სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე მემკვიდრე დარჩა და სამივე მოწვეული იქნებოდა სამკვიდროს მისაღებად ანდერძის არარსებობის შემთხვევაში.

სამკვიდროდან სავალდებულო წილის განსაზღვრისას, აუცილებელია ყველა პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრის გათვალისწინება, რომლებიც მოწვეული იყვნენ სამკვიდროს მისაღებად მათ შორის, მემკვიდრეები წარმომადგენლობის უფლებით მშობლების წილზე, რომლებიც იქნებოდნენ კანონით მემკვიდრეები, მაგრამ გარდაიცვალნენ სამკვიდროს გახსნის მომენტამდე, ამასთან ანდერძით მემკვიდრეები მხედველობაში არ მიიღებიან მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუკი ისინი არ არიან სავალდებულო პირველი რიგის მემკვიდრეები. თუ ანდერძისმიერი მემკვიდრე, ამავდროულად, პირველი რიგის სავალდებულო მემკვიდრეცაა იგი მხედველობაში უნდა იყოს მიღებული.

მაგალითად, მამკვიდრებელმა 1000 ლარი უანდერძა ერთ შვილს, ხოლო მეორე შვილმა მოითხოვა სავალდებულო წილი, რომელიც ამ მუხლის სიტყვათასიტყვითი განმარტებიდან გამომდინარე იქნება 1000 ლარიდან და მხედველობაში თუ არ მივიღებთ ანდერძისმიერ მემკვიდრეს, შვილს, მეორე შვილის სავალდებულო წილი იქნება $1000 : 2 = 500$ ლარი. ანდერძის მიუხედავად ქონება გაიყოფა ისე, როგორც კანონისმიერი მემკვიდრეობის დროს იქნებოდა, რაც ბუნებრივია ეწინააღმდეგება ანდერძისმიერი მემკვიდრეობის მიღების უფლებას. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით გასათვალისწინებელია, რომ ნებისმიერი რეგულაცია უნიფიცირებულად უნდა იყოს გაგებული და ცალკეული მემკვიდრის დაცვასთან ერთად, სამემკვიდრეო უფლებისა თუ მემკვიდრის სტატუსის უზრუნველყოფის მიზანსაც უნდა მოიცავდეს.

სავალდებულო წილის გაანგარიშებისას მხედველობაში არ უნდა იყოს მიღებული ანდერძისმიერი მემკვიდრეები თუკი ისინი არ არიან სავალდებულო მემკვიდრეები, ვინაიდან სამკვიდროს გახსნისათვის მოიწვევიან სამკვიდროს მისაღებად, როგორც ანდერძისმიერი ისე კანონისმიერი მემკვიდრეები, შესაბამისად კანონისმიერი დათქმა, რომ ანდერძისმიერი მემკვიდრეები მხედველობაში არ მიიღებიან უნდა ეხებოდეს მხოლოდ ისეთ ანდერძისმიერ მემკვიდრეებს თუკი ისინი ამავდროულად არ არიან სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრეები, ხოლო თუკი ასეთები არიან მაშინ, ამ ნორმის პირველი ნაწილის მიხედვით ბუნებრივია ისინი მოიწვეოდნენ სამკვიდროს მისაღებად ანდერძი რომ არ ყოფილიყო და შესაბამისად, მხედველობაში მიიღებიან სავალდებულო წილის გამოანგარიშების დროს. ამის საწინააღმდეგო განმარტება უსაფუძვლოდ გაზრდის მემკვიდრის სავალდებულო წილს, შესაბამისად, ხელყოფს

⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2005 წლის 3 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-981-1245-05.

მამკვიდრებლის ნებას ანდერძის თავისუფლების შესახებ და ანდერძით მემკვიდრის ქონებრივ ინტერესებს.

სავალდებულო წილის გაანგარიშებისათვის მხედველობაში არ მიიღება ის მემკვიდრეები რომლებსაც ჩამოერთვათ მემკვიდრეობის უფლება და შესაბამისად არ მოიწვეოდნენ სამკვიდროს მისაღებად ანდერძი რომ არ ყოფილიყო (იგულისხმება სსკ-ის 1310-ე, 1311-ე, 1354-ე და 1374-ე მუხლებით გათვალისწინებული პირები) თუმცა, როგორ გადაწყდება დავა იმ შემთხვევაში თუ მემკვიდრეობის უფლებაჩამორთმეულ პირს (ბუნებრივია იგულისხმება მხოლოდ პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრეები) მემკვიდრე დარჩა, ან დანიშნულია სათადარიგო მემკვიდრე. ასეთ დროს მემკვიდრეობის უფლებაჩამორთმეული მემკვიდრე მოიწვევა სამკვიდროს მისაღებად, რადგან მემკვიდრეობის უფლების დაკარგვა ხელს არ უშლის ნათესავების მემკვიდრეობას წარმომადგენლობის უფლებით,⁵ შესაბამისად იგი მხედველობაში მიიღება სავალდებულო წილის გამოანგარიშების დროს.

3.2. გერმანიის უზენაესი სასამართლოს განმარტება და მოსაზრებები სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე მემკვიდრის დაცვის თვალსაზრისით

განსაკუთრებით აღსანიშნავია გერმანიის უზენაესი სასამართლოს განმარტება საქმეზე, როდესაც სასამართლომ მემკვიდრეობის უფლებაჩამორთმეული პირის, მამის, მემკვიდრე შვილი არა-თუ გაითვალისწინა სავალდებულო წილის განსაზღვრისას, არამედ სავალდებულო წილიც მიანიჭა. 2011 წელს გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ მიიღო გადაწყვეტილება, რომლითაც სამემკვიდრეო სამართალში დამკვიდრდა ე.წ. „ჩანაცვლების პრინციპი“. მოცემულ საქმეში მოსარჩელეს და მოპასუხეს წარმოადგენდა და-ძმა. ბებიამ მოსარჩელის მამას ჩამოართვა მემკვიდრეობის უფლება და ასევე, საანდერძო განკარგულებით სავალდებულო წილის უფლება. ანდერძისმიერ მემკვიდრედ დაასახელა მეორე შვილიშვილი (მოპასუხე). სასამართლოს წინაშე დაისვა საკითხი: შეეძლო თუ არა პირველ შვილიშვილს, მოეთხოვა სავალდებულო წილი მაშინ, როცა მამამისი ცოცხალი იყო? გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ პირველ შვილიშვილს მიაკუთვნა სავალდებულო წილი. უზენაესმა სასამართლომ ნოტარიულად გაფორმებულ ანდერძში მოანდერძის მიერ გამოთქმული ნება მამის უღირსი საქციელის გამო (მშობლებისთვის ოქროს ზოდების მოპარვა) სავალდებულო წილის ჩამორთმევის შესახებ, ნამდვილად მიიჩნია.

სასამართლომ მიუთითა, რომ ერთადერთი ანდერძისმიერი მემკვიდრის გარდა, არსებობს იმავე რიგის მეორე მემკვიდრე. ეს არის პირველი შვილიშვილი, მოსარჩელე, რომლის მამასაც ჩამოერთვა კანონით მემკვიდრეობის უფლება. მაშინ, როდესაც მამის გარდაცვალების შემთხვევაში, ან მის მიერ სამკვიდროზე უარის თქმისას ან უღირს მემკვიდრედ ცნობის შემთხვევაში არსებობს ისეთი რეგულირება, როცა სამკვიდრო გადადის იმ პირზე, რომელიც მოწვეული იქნებოდა, რომ არ ყოფილიყო ცოცხალი მემკვიდრეობის უფლებაჩამორთმეული პირი.

გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ ამ საქმეში დაადგინა, რომ მემკვიდრეობის უფლების ჩამორთმევისას სავალდებულო წილის საკითხი წყდება ისე, როგორც უღირს მემკვიდრედ ცნობის, სამკვიდროზე უარის თქმის და მემკვიდრის გარდაცვალების შემთხვევებში. ახლო მემკვიდრისთვის (კონკრეტულ შემთხვევაში მამისთვის) კანონით მემკვიდრეობის უფლების ჩამორთმევა წარმოშობს

⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 26/06/1997, 1314-ე მუხლი.

უპირველეს ყოვლისა უფრო შორეული მემკვიდრის მიერ (შვილიშვილი) მისი ადგილის დაკავების უფლებას (მამის ჩანაცვლება მოხდება შვილით).

შვილიშვილის მიერ სავალდებულო წილზე მოთხოვნის უფლება წარმოიშობა მას შემდეგ, რაც იგი საანდერძო განკარგულებით გამოირიცხება სამკვიდროდან, როგორც მოცემულ შემთხვევაში მოხდა და ბებია იმ ორი შვილიშვილიდან მხოლოდ ერთი გამოაცხადა ანდერძისმიერ მემკვიდრედ, ხოლო პირველ შვილიშვილს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 2303-ე პარაგრაფის პირველი ნაწილის პირველი წინადადების თანახმად მიენიჭა სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლება. მამას ჩამოერთვა რა კანონით მემკვიდრეობის უფლება, მისი ადგილი დაიკავა შვილმა, ბებია ანდერძისმიერ მემკვიდრედ დაასახელა მეორე შვილიშვილი. აქედან გამომდინარე, პირველ შვილიშვილს წარმოეშობა სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლება იმის მიუხედავად, რომ მამა ცოცხალია. სახეზეა ისეთი სამართლებრივი შედეგი, თითქოს „მამა გარდაცვლილი იყოს“.⁶

ამრიგად, სავალდებულო წილის გამოანგარიშების დროს უნდა გადავიდეთ ისეთ ვითარებაში, როდესაც ანდერძი არ არსებობს და განვსაზღვროთ თუ ვინ მოიწვეოდა სამკვიდროს მისაღებად კანონისმიერი მემკვიდრეობის დროს. სწორედ ამაზე მიუთითებს სსკ-ის 1374-ე მუხლის პირველი ნაწილი, თუმცა მეორე ნაწილი მას ეწინააღმდეგება. სავალდებულო წილის გამოანგარიშების დროს მხედველობაში მიიღება ყველა პირველი რიგის მემკვიდრე, რომელიც მოიწვეოდა სამკვიდროს მისაღებად ანდერძი რომ არ ყოფილიყო, ხოლო სრულიად სანააღმდეგოა – „ანდერძისმიერი მემკვიდრეები მხედველობაში არ მიიღებიან,“ ვინაიდან ანდერძისმიერი მემკვიდრეები არც მოიწვეოდნენ სამკვიდროს მისაღებად ანდერძი რომ არ ყოფილიყო, ისინი სწორედ ანდერძით გახდნენ მემკვიდრეები. ამგვარად, თუ ანდერძი არ იარსებებდა სამკვიდროს მისაღებად მოიწვეოდნენ მხოლოდ კანონისმიერი და არა ანდერძისმიერი მემკვიდრეები. სავალდებულო წილის განსაზღვრისთვის თუ არ გავითვალისწინებთ ისეთ ანდერძისმიერ მემკვიდრეს, რომელიც ამავდროულად სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე კანონისმიერი მემკვიდრეცაა, ამან შესაძლებელია ანდერძისმიერი მემკვიდრეობის საფუძვლებს აზრიც დაუკარგოს. სტატიაში შეფასებული პრობლემური გამოწვევების საფუძველზე, მიზანშეწონილია სსკ-ის 1374-ე მუხლის მოქმედი რედაქციის ცვლილება. კონკრეტულად მოქმედი ნორმა, რეკომენდებულია ჩამოყალიბდეს შემდეგი ფორმულირებით: თითოეული მემკვიდრის სავალდებულო წილის განსაზღვრისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ყველა პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრე, რომლებიც მოწვეული იქნებოდნენ სამკვიდროს მისაღებად, ანდერძი რომ არ ყოფილიყო.

4. სავალდებულო წილის გამოთვლის პროცესში სამკვიდრო მასის მოცულობის დადგენის საკითხი

4.1. სამკვიდრო მასის სრული მოცულობის დადგენის აუცილებლობა

სავალდებულო წილის განსაზღვრის დროს სამკვიდრო მასის გარკვევას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, მათ შორის იმ შემთხვევაშიც, თუ მხარეები დავის დროს ამაზე არ მიუთითებენ, რადგან მისი გამოთვლა სწორედ სამკვიდრო მასის მიხედვით ხდება. სავალდებულო წილის განსაზღვრისათვის უპირველესად უნდა გაირკვეს სამკვიდრო ქონების მთელი მოცულობა. სწორედ მთელი სამკვიდრო – მამკვიდრებლის სრული ქონებაა სავალდებულო წილის განსაზღვრის სა-

⁶ BGH, Urt. v. 13. April 2011- IV ZR 204/09.

ფუძველი და არა მხოლოდ ანდერძში გათვალისწინებული ქონება⁷. სავალდებულო წილის განსაზღვრისას სამკვიდროში ჩაითვლება ასევე ის ქონება, რომელიც გათვალისწინებულია საანდერძო დანაკისრის ან საერთო-სასარგებლო მიზნით რაიმე მოქმედების შესასრულებლად.⁸ ეს საკითხი ნაკლებად პრობლემურია თუკი მამკვიდრებელმა ანდერძი მთელ სამკვიდრო ქონებაზე შეადგინა. ასეთ შემთხვევაში სავალდებულო წილის მოცულობა განისაზღვრება მთლიანად ამ ქონებიდან. ჩნდება კითხვა, თუ რატომ უნდა იყოს გათვალისწინებული სავალდებულო წილის მოცულობის დადგენისას ის ქონება, რომელიც ანდერძში არ შესულა, შემდგომში რომელზედაც იხსნება კანონით მემკვიდრეობა და ამ გზით მას ისედაც მიიღებენ კანონისმიერი მემკვიდრეები. გარდაცვლილი პირის (მამკვიდრებლის) ქონების გადასვლა სხვა პირებზე (მემკვიდრეებზე) ხორციელდება კანონით ან ანდერძით, ანდა ორივე საფუძველით. კანონით მემკვიდრეობა, გარდაცვლილი მამკვიდრებლის ქონების გადასვლა კანონში მითითებულ პირებზე – მოქმედებს, თუ მამკვიდრებელს არ დაუტოვებია ანდერძი, ან თუ ანდერძი მოიცავს სამკვიდროს ნაწილს, ან თუ ანდერძი მთლიანად ან ნაწილობრივ ბათილად იქნება ცნობილი.

მაგალითად, თუ მამკვიდრებელმა, რომელსაც ერთი სავალდებულო მემკვიდრე შვილი ჰყავს და მესამე პირს უანდერძა 10 000 ლარი, ხოლო ანდერძის გარეთ დარჩენილი ქონებაა 20.000 ლარი სავალდებულო წილი განისაზღვრება მთელი სამკვიდროდან ე.ი. 30 000 ლარიდან, რომლის სავალდებულო წილიც ერთი სავალდებულო მემკვიდრის შემთხვევაში 15 000 ლარია, მაშასადამე საკმარისი არ არის ანდერძისმიერი ქონება. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1377-ე მუხლის მიხედვით თუ ანდერძით გათვალისწინებულია არა მთელი სამკვიდრო, მაშინ სავალდებულო წილი პირველ რიგში გამოიყოფა ანდერძით გაუთვალისწინებელი, ხოლო, თუ ეს საკმარისი არ იქნება, – შეივსება ანდერძით გათვალისწინებული ქონებიდან. მაშასადამე გარდაცვლილის შვილი მიიღებს სავალდებულო წილს ანდერძის გარეთ დარჩენილი 20 000 ლარიდან, რომელიც სავსებით საკმარისია და საჭირო არ არის მისი შევსება ანდერძისმიერი ქონებიდან. სასამართლო პრაქტიკაში სავალდებულო წილის ოდენობის გამოანგარიშება დასახელებული წესით არ ხდება და მაშინ, როდესაც არ არის გათვალისწინებული ანდერძის გარეთ დარჩენილი ქონება, სავალდებულო წილის გაანგარიშება მხოლოდ ანდერძისმიერი ქონებიდან ხორციელდება. პრობლემურ საკითხს სწორედ სსკ-ის 1377-ე მუხლი სძენს სიცხადეს, რადგან ამ ნორმის არსებობის გარეშე მხოლოდ 1371-ე და 1373-ე მუხლებით ვერ მოხდება სავალდებულო წილის სწორად განსაზღვრა. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში ვიღებთ ისეთ შედეგს, რომ სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე კანონისმიერი მემკვიდრე მიიღებს მხოლოდ ანდერძის გარეთ დარჩენილ ქონებას და არა ანდერძისმიერ ქონებას, რომელსაც სრულად მიიღებს ანდერძისმიერი მემკვიდრე. მაშასადამე, სამკვიდროდან სავალდებულო წილის მთლიანი მოცულობა განისაზღვრება მთელი სამკვიდრო მასიდან და იგი გამოიყოფა უპირველეს ყოვლისა ანდერძის გარეთ დარჩენილი ქონებიდან, თუ ეს ქონება საკმარისია სავალდებულო მემკვიდრის მთლიანი სავალდებულო წილის მიღებისათვის ანდერძისმიერი ქონება სრულად რჩება ანდერძისმიერ მემკვიდრეს. მსგავსი დასკვნის საფუძველს სსკ-ის 1371-ე, 1373-ე და 1377-ე მუხლების ერთობლიობაში განმარტება იძლევა.

ერთ-ერთ საქმეში,⁹ მოსარჩელემ სამკვიდრო ქონებიდან შემდეგი სავალდებულო წილის: სახლი წინა ეზოს, ვენახის, ბალისა და ყანის გამოყოფა მოითხოვა. სააპელაციო სასამართლომ სარჩე-

⁷ *შენგელია რ., შენგელია ე.*, საოჯახო და მემკვიდრეობის სამართალი, თბ., 2017, 365.

⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 26/06/1997, 1473-ე მუხლი.

⁹ იხ.: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 2 ივნისის განჩინება საქმეზე №ას-1163-1308-08; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 დეკემბრის განჩინება საქმეზე №ას-944-890-2010.

ლი ნაწილობრივ დააკმაყოფილა, კერძოდ, მოსარჩელეს სავალდებულო წილის სახით მიაკუთვნა სარჩელით მოთხოვილი სახლის წინა ეზო, ბაღი, ყანა და ვენახი, სულ 0,092 ჰა-ის ოდენობით. საკასაციო სასამართლომ დააბრუნა რა საქმე ხელახლა განსახილველად სააპელაციო სასამართლოში მიუთითა, რომ სასამართლოს უნდა გამოერკვია, თუ რომელი კონკრეტული ქონებრივი ობიექტები-საგან შედგებოდა სამკვიდრო მასა, სამკვიდრო მონუმენტებში მითითებული ქონების გარდა ხომ მოიცავდა იგი კიდევ სხვა ქონებას სამკვიდროში. მას შემდეგ, რაც დადგინდება მთელი სამკვიდრო მასა, სსკ-ის 1374-ე მუხლის თანახმად, მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ყველა კანონისმიერი მემკვიდრე, ამ შემთხვევაში, საქმის ფაქტობრივი გარემოებიდან გამომდინარე – 5 პირი შესაბამისი წილის განსასაზღვრად.

საკასაციო სასამართლოს მოსაზრებით, სააპელაციო სასამართლომ ასევე უნდა გამოერკვია, თუ რამდენს შეადგენდა მოსარჩელის სავალდებულო წილის მოცულობა – სამკვიდრო მასაში შემავალი ობიექტებიდან, არა ქონების მთლიანი ღირებულების, არამედ ქონების კონკრეტული ობიექტების ფართის მიხედვით.

სააპელაციო სასამართლომ საკასაციო პალატის მოსაზრებაზე დაყრდნობით, მიუთითა, რომ მოსარჩელეს სადავო ქონების 1/10 წილი ნამდვილად ეკუთვნოდა, მაგრამ სავალდებულო წილი ქონების არა მთლიანი ღირებულების, არამედ ქონების კონკრეტული ობიექტების ფართის მიხედვით უნდა გამოყოფილიყო. პალატამ აღნიშნა, რომ სამკვიდროდან წილის გამოყოფისათვის გათვალისწინებულ უნდა იქნეს სამკვიდრო მასის ღირებულება და სამკვიდრო ქონების შემადგენელი თითოეული ობიექტის დანიშნულება.

4.2. სამკვიდრო მასაში შემავალი ობიექტებისა და საერთო მოცულობის ღირებულების დადგენის სირთულე

იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრებით, სამკვიდრო ქონების ღირებულება უნდა განისაზღვროს სამკვიდროს გახსნის მომენტისთვის სამკვიდრო ქონების საბაზრო ღირებულებით. სირთულეები გამოწვეულია არა მხოლოდ შეფასების სახეობის განსაზღვრით, არამედ ქონების ცალკეული სახეობების შეფასების თავისებურებით, მაგალითად, საშინაო მოხმარების ნივთების შეფასებით. მითითებული ობიექტების სამკვიდროს შემადგენლობაში შეტანა მოითხოვს მათი ღირებულების გათვალისწინებას სავალდებულო წილის გამოთვლის დროსაც. ვინაიდან საშინაო მოხმარების ნივთები მიეკუთვნება ქონებას, რომლის კუთვნილებაც სამართლებრივი დოკუმენტებით არ დასტურდება, უფრო ძვირადღირებული ქონების (ანტიკვარიატი და ა.შ.) მამკვიდრებლის კუთვნილების დამადასტურებელი დოკუმენტების არარსებობა ასევე იწვევს სამკვიდროს შემადგენლობაზე რეალური სურათის დამახინჯებას, სირთულეები წარმოიქმნება განსაკუთრებული უფლების ქონებრივი შეფასების დროსაც, ვინაიდან ასეთი შეფასება, როგორც წესი რთული და შეუძლებელია (მაგალითად, თუ საუბარია ავტორის ისეთ ხელნაწერებზე, რომლებიც ადრე არასდროს არ გამოქვეყნებულა). ხშირად განსაკუთრებული უფლების ქონებრივი შეფასება შეიძლება იყოს მხოლოდ მიახლოებული, ვინაიდან უკვე გამოქვეყნებული ნაწარმოების მიმართაც ძნელია წინასწარ განისაზღვროს, თუ რა ოდენობის იქნება მისგან შემოსული საერთო სარგებელი საავტორო უფლების მოქმედების მთელი ვადის განმავლობაში. სავალდებულო წილის გამოყოფის, სამკვიდრო მასის დადგენისა და მემკვიდრეთა შორის ქონების გაყოფის დროს საყურადღებოა სამკვიდრო ქონების გაუმჯობესებაში განსაკუთრებული წვლილის მქონე ნათესავის ინტერესების გათვალისწინება. შთამომავალს (დამავალი ხაზის ნათესავს), რომელმაც საოჯახო მეურნეობაში განეული შრო-

მით, მამკვიდრებლის პროფესიულ და კომერციულ საქმიანობაში მონაწილეობით, თავის მხრივ მნიშვნელოვანი ხარჯების განწევით ან სხვა სახით განსაკუთრებული წვლილი შეიტანა მამკვიდრებლის ქონების შენარჩუნებასა და გაზრდაში, სამკვიდროს გაყოფისას უფლება აქვს მოითხოვოს გათანაბრება იმ ნათესავებთან, რომლებიც მასთან ერთად კანონით მემკვიდრეებად ითვლებიან და ითხოვენ სამკვიდროს.¹⁰ აღნიშნული გათანაბრების უფლება მიმართულია სამკვიდროს სამართლიანი განაწილების, გაყოფის პრინციპის უზრუნველყოფისაკენ. ამ პრინციპის დაცვით უფლებამოსილ პირს შესაძლებლობა ეძლევა, დაიცვას საკუთარი ქონება და არ დაუშვას ამ ქონებით სხვა მემკვიდრეების უსაფუძვლო გამდიდრება.

განსახილველი ნორმის თავისებურება ისაა, რომ მოცემული ფაქტობრივი სიტუაციის ნორმატიული აღწერილობით რეგულირდება მამკვიდრებლის ქონების შენარჩუნებასა და გაზრდასთან დაკავშირებული ურთიერთობები. სამკვიდრო ქონების შენარჩუნებასა და ღირებულების გაზრდაში მნიშვნელოვანი ხარჯების განწევით განსაკუთრებული წვლილის შეტანის ფაქტობრივი გარემოების დადგენა მიგვითითებს ისეთ შემთხვევებზე, როდესაც ამ ნორმიდან გამომდინარე უფლებამოსილ პირს გააჩნია საკომპენსაციო სახის მოთხოვნები.

სამკვიდრო ქონების გაყოფისას მემკვიდრეების უფლებები მათივე სამემკვიდრო წილების თანაზომიერებას უნდა შეესაბამებოდეს. ერთი მხრივ, განსახილველი ნორმა იცავს მემკვიდრეებს სამკვიდრო მასის უთანასწორო გაყოფისაგან. მეორე მხრივ, თანაზომიერების აღდგენა სამკვიდრო ქონებიდან ქონების ნაწილის შემატების გზით შეიძლება იყოს შეუძლებელი ამ ქონების განუყოფელი თვისების გამო (ვგულისხმობთ სსკ-ის არა 1459-ე მუხლის შემთხვევას, არამედ ამავე კოდექსის 1475-ე მუხლის მიხედვით დადგენილ წესს, როდესაც გათანაბრების უფლება ეხება განუყოფელ ქონებას). ამასთან ერთად გასათვალისწინებელია, რომ სსკ-ის 1475-ე მუხლით განსაზღვრული გათანაბრების უფლების რეალიზაციის წესი, რაც მოცემულია ამავე კოდექსის 1477-ე მუხლით, ითვალისწინებს არა წილის შემცირების და, შესაბამისად, წილის მიმატების სამართლებრივ რეგულაციას, არამედ სამკვიდროს საერთო თანხიდან გამოკლებული გათანაბრების თანხის გათანაბრების უფლების მქონე მემკვიდრის წილზე მიმატების წესს. ამდენად, ასეთ შემთხვევებში გათანაბრება უნდა განხორციელდეს შესაბამისი საკომპენსაციო თანხის ანაზღაურების გზით. ამაზე მიგვითითებს სსკ-ის 1477-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, რომლის თანახმად, სამკვიდროს გაყოფისას გათანაბრების თანხა გამოაკლდება სამკვიდროს საერთო თანხას და მიემატება იმ თანამემკვიდრის წილს, რომელსაც გათანაბრების მოთხოვნის უფლება აქვს.

საკომპენსაციო თანხის მოთხოვნას, ასევე ითვალისწინებს სსკ-ის 1328-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, რომლის თანახმად, სამკვიდროში შედის საერთო საკუთრების წილი, რომელიც მამკვიდრებელზე მოდიოდა, ხოლო, თუ ქონების გაყოფა ნატურით შეუძლებელია, მაშინ – ამ ქონების ღირებულება. რა თქმა უნდა, გასათვალისწინებელია, რომ ამ უკანასკნელი დანაწესით რეგულირდება საერთო საკუთრების რეჟიმი, სადაც სამკვიდროს კონკრეტული წილი ეკუთვნოდა მამკვიდრებელს, მაგრამ განსახილველი ნორმის მსგავსად 1477-ე მუხლის მე-2 ნაწილი ითვალისწინებს საკომპენსაციო თანხის გადახდის ინსტიტუტს. სსკ-ის 1475-ე მუხლით განსაზღვრული გათანაბრების პრინციპის რეალიზაციის სამართლებრივი მექანიზმი მოცემულია ამავე კოდექსის 1477-ე მუხლით, რომელიც ითვალისწინებს არა წილის შემატებას სხვა მემკვიდრეთა წილების ხარჯზე, არამედ საკომპენსაციო თანხით უფლების დაკმაყოფილებას. ამასთან ერთად გასათვალისწინებელია, რომ, განსახილველი ნორმიდან გამომდინარე, გათანაბრების თანხაში იგულისხმება ყველა ის მნიშვნელოვანი ხარჯი ან სხვა სახით განსაკუთრებული წვლილი, რომლითაც შენარჩუნებული და გაზრდილი იქნა მამკვიდ-

¹⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 26/06/1997, 1475-ე მუხლი.

რებლის ქონება. შესაბამისად, გათანაბრების თანხა უნდა გამოაკლდეს სამკვიდროს საერთო და არა გაუმჯობესებამდე ან დანარჩენი მემკვიდრეების მიერ მისაღები ქონების თანხას.

ამრიგად, ამ ქონების შენარჩუნებისა და გაზრდის (გაუმჯობესების) ღირებულების გამოკლებით უნდა გაიყოს სამკვიდრო ქონება, ხოლო გამოკლებული თანხა უნდა მიეცეს გათანაბრების მოთხოვნის უფლების მქონე პირს, ანუ, მიემატება იმ თანამემკვიდრის წილს, რომელსაც გათანაბრების მოთხოვნის უფლება აქვს. სამკვიდრო მასის გაყოფის ინსტიტუტი სსკ-ის 1475-ე და 1477-ე მუხლებით დადგენილ გათანაბრების პრინციპს ავრცელებს მთელ სამკვიდრო ქონებაზე და არა მის ცალკეულ ნაწილებზე. სსკ 1328-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, სამკვიდრო (სამკვიდრო ქონება) შეიცავს მამკვიდრებლის როგორც ქონებრივი უფლებების (სამკვიდრო აქტივი), ისე მოვალეობების (სამკვიდრო პასივი) ერთობლიობას, რომელიც მას ჰქონდა სიკვდილის მომენტისათვის. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, სამკვიდროში შედის საერთო საკუთრების წილი, რომელიც მამკვიდრებელზე მოდიოდა, ხოლო, თუ ქონების გაყოფა ნატურით შეუძლებელია, მაშინ – ამ ქონების ღირებულება. ასევე, გასათვალისწინებელია ამავე კოდექსის 1477-ე მუხლის დანაწესი, რომლითაც სამართლიანი განაწილების მოთხოვნა უკავშირდება სამკვიდროს საერთო თანხას და არა ამ სამკვიდროს ცალკეული ნივთების ღირებულებას. გათანაბრების გზით სამართლიანი განაწილების პრინციპის დაცვა შესაძლებელია მთელი სამკვიდრო მასის გათვალისწინებით. ზუსტად ამ პრინციპის დაცვას ემსახურება სსკ-ის 1475-ე მუხლი, რომელიც ითვალისწინებს მამკვიდრებლის ქონების, ანუ სამკვიდრო ქონების გაზრდა-შენარჩუნებას. აქედან გამომდინარე, გათანაბრების უფლება მოიცავს მთელ სამკვიდრო ქონებას, შესაბამისად, გათანაბრების უფლების მქონეს შეუძლია მოითხოვოს გათანაბრების თანხის გამოკლება საერთო (მთელი) სამკვიდრო ქონებიდან გამოკლებით და მისი წილზე მიმატების გზით.¹¹ ამდენად, მართალია სავალდებულო წილის გამოთვლისთვის სავალდებულო წილის მთლიანი მოცულობა განისაზღვრება მთელი სამკვიდროდან, თუმცა მას (მთელ სამკვიდროს) უნდა გამოაკლდეს სსკ-ის 1475-ე მუხლით გათვალისწინებული გათანაბრების თანხა, თუკი გათანაბრების უფლების მქონე პირი განაცხადებს პრეტენზიებს ამ უფლებებზე.

4.3. სავალდებულო წილის მოცულობისა და ფულადი ღირებულების ცვლილება

საინტერესოა საკითხი იმის შესახებ, იცვლება თუ არა სავალდებულო წილის მოცულობა და ოდენობა, თუ ქონება, რომელიც სავალდებულო წილში უნდა შესულიყო მოგვიანებით აღმოჩნდება სამკვიდრო მასაში გერმანულ სასამართლო პრაქტიკაში ჩამოყალიბებული მაგალითი¹², სადაც მოსარჩელემ სავალდებულო წილის მოთხოვნა აღძრა მოპასუხის დის წინააღმდეგ ამ მხრივ საინტერესო განმარტების შესაძლებლობას იძლევა. მოპასუხე წარმოადგენდა 2003 წლის 4 თებერვალს გარდაცვლილი მამის ანდერძით განსაზღვრულ ერთადერთ მემკვიდრეს. 2003 წელს გაიხსნა მოანდერძის/მამკვიდრებლის ანდერძი, რომელსაც კიდევ ორი სხვა შვილი ჰყავდა. 2004 წლის 10 მარტს მოპასუხემ შეადგინა სამკვიდრო ქონების საინვენტარიზაციო აღწერა ნოტარიული ფორმით, რომლის საფუძველზე მიმდინარეობდა სამართლებრივი დავა სავალდებულო წილის ოდენობის შესახებ. ფედერალური მიწის (მეორე ინსტანციის) სასამართლოს გადაწყვეტილებით მოპასუხეს დაეკისრა მოსარჩელესთვის 1.402,78 ევროს გადახდა. მხარეებისთვის პირველად 2009 წელს გახდა ცნობილი იმის შესახებ, რომ მოანდერძის/მამკვიდრებლის მემკვიდრეობას მიეკუთვნებოდა მინიმუმ კიდევ

¹¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 16 ოქტომბრის განჩინება საქმეზე №ას-321-306-2013.

¹² Klingelhöffer, Hans Dr., Pflichtteilsrecht, 2. Aufl., 2003; 1952 – IV ZR 74/52, BGHZ, 7, 134, 138, MünchKomm-BGB/Lange, § 2311 Rn.2, §2313 Rn.; Juris PraxisKommentar BGB, 6. Aufl., 2012, § 2311, Rn. 34.

ერთი მიწის ნაკვეთი, რომელიც შემდგომ პერიოდში გასხვისდა და მოპასუხემ მიიღო თანხა 24.934,44 ევროს ოდენობით.

მოსარჩელემ მიიჩნია, რომ მიწის ნაკვეთის გაყიდვის ამონაგებიდან მას, როგორც სავალდებულო წილის მიღებაზე უფლებამოსილი პირის სახით ეკუთვნის 1/8, ანუ 3.116,81 ევრო. მოპასუხემ წარადგინა მოთხოვნის განხორციელების მუდმივად შემაფერხებელი შესაგებელი. (მიუთითა ხანდაზმულობაზე.) პირველი ინსტანციის სასამართლომ უარი თქვა სარჩელის დაკმაყოფილებაზე, მეორე ინსტანციის სასამართლომ დააკმაყოფილა მოთხოვნა 3.116,81 ევროს გადახდის შესახებ პროცენტებთან ერთად. საკასაციო სასამართლომ სარჩელი არ დააკმაყოფილა მოთხოვნის ხანდაზმულობის გამო.

სასამართლომ ასევე აღნიშნა, რომ სამკვიდროს მოცულობის შესახებ, ასევე სავალდებულო წილის მიღებაზე უფლებამოსილი პირის სუბიექტურ ცოდნაზე, კონკრეტული პირის ორიენტირის სანინააღმდეგოდ მეტყველებს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 2311-ე მუხლის პირველ აბზაცში განსაზღვრული ვადების პრინციპი. აღნიშნულის მიხედვით სავალდებულო წილის გამოანგარიშების საფუძვლად მიიღება სამკვიდროს გახსნის მომენტში სამკვიდრო ქონების მდგომარეობა და ღირებულება. შესაბამისად, გამოანგარიშების საფუძვლების შემდგომი ცვლილებები არ ახდენს ზეგავლენას სავალდებულო წილის შესრულების ოდენობაზე. შედეგად სამკვიდრო ქონების ცალკეული ქონებრივი პოზიციების ღირებულების გაზრდა და შემცირება, რაც მხოლოდ სამკვიდროს გახსნის შემდეგ ხორციელდება, ვერ შეცვლის სავალდებულო წილის თანხას. სავალდებულო წილის უფლების განხორციელებამ შესაძლოა გამოიწვიოს მემკვიდრისთვის იმ ქონების გადაცემის შეუძლებლობა, რომლითაც სავალდებულო მემკვიდრე მამკვიდრებლის სიცოცხლეში არ სარგებლობდა, ხოლო ანდერძისმიერი მემკვიდრე სარგებლობდა საცხოვრებლად (საცხოვრებელი სახლით, ბინით, აგარაკითა და სხვა) ან იყენებდა, არსებობის ძირითადი წყაროდ (შრომის იარაღი, შემოქმედებითი სახელოსნო და ა.შ) ასეთ დროს სასამართლოს უფლება აქვს, სავალდებულო მემკვიდრეს განუსაზღვროს სამკვიდროში ქონების, სავალდებულო წილის, შესაბამისი კომპენსაცია სსკ-ის 1481-ე, 1482-ე და 1483-ე მუხლების შესაბამისად (სსკ-ის 1481-ე მუხლის თანახმად ქონების გაყოფისას მემკვიდრეს, რომელიც სამკვიდროს გახსნამდე არანაკლებ ერთი წლის მანძილზე ცხოვრობდა მამკვიდრებელთან ერთად, აქვს სამკვიდროდან საცხოვრებელი სახლის, ბინის ან სხვა საცხოვრებელი სადგომის, ასევე საოჯახო მოხმარების საგნების მიღების უპირატესი უფლება. სსკ-ის 1482-ე მუხლის მიხედვით: უპირატესი უფლების განხორციელებისას გათვალისწინებულ უნდა იქნეს იმ სხვა მემკვიდრეთა ქონებრივი ინტერესები, რომლებიც სამკვიდროს გაყოფაში მონაწილეობენ. თუ ქონება საკმარისი არ იქნება მათი კუთვნილი წილის მისაღებად, მაშინ მემკვიდრეებმა, რომლებიც უპირატეს უფლებას ახორციელებენ, უნდა მისცენ მათ შესაბამისი ფულადი ან ქონებრივი კომპენსაცია.

5. გაჩუქებული ქონების გადაცემადობა სავალდებულო წილის განსაზღვრის პროცესში

5.1. სავალდებულო წილში გაჩუქებული ქონების მოაზრების პერსპექტივა

სავალდებულო წილის განსაზღვრისათვის სამკვიდრო ქონების მთელ მოცულობაში შესაძლებელია შევიდეს გაჩუქებული ქონება. მსგავსი ქონება სამკვიდროს გახსნის დროისათვის მამკვიდრებლის საკუთრებაში აღარ არის, გაჩუქებულია მესამე პირზე და შესაბამისად არც სამკვიდრო აქ-

ტივს წარმოადგენს, თუმცა მოქმედი კანონმდებლობით¹³ გათვალისწინებულია გაჩუქებული ნივთის ხარჯზე სავალდებულო წილის გაზრდის შესაძლებლობა. თუ მამკვიდრებელმა აჩუქა ნივთი მესამე პირს, მაშინ სავალდებულო წილზე უფლების მქონე პირს შეუძლია მოითხოვოს მისი შევსება იმ თანხით, რომლითაც გაიზრდება მისი სავალდებულო წილი, თუკი გაჩუქებული ნივთი სამკვიდროში შევა.

გაჩუქებული ნივთის სამკვიდროში გათვალისწინება იმას ნიშნავს, რომ ამ ნივთის ღირებულება გათვალისწინებული იქნება სამკვიდროს ღირებულების და სავალდებულო წილის განსაზღვრის დროს. რაც ბუნებრივია არ გულისხმობს, რომ მამკვიდრებელს ეკრძალება თავისი ქონების გაჩუქება ან/და გაჩუქებული ნივთის სამკვიდროში გათვალისწინება გამოიწვევს ჩუქების ხელშეკრულების შეწყვეტას და საჩუქრის უკანვე დაბრუნებას.¹⁴ სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე პირების დაცვისა და მამკვიდრებლის მიერ ანდერძის თავისუფლების უფლების ბოროტად გამოყენების თავიდან აცილების მიზნით კანონმდებელმა დაადგინა, რომ მამკვიდრებლის სიცოცხლეში განხორციელებული, იურიდიული შედეგის მქონე ქმედებები – მაგალითად, ჩუქება, სავალდებულო წილის დაანგარიშებისას დაანამატის მოთხოვნის უფლების ფარგლებში უნდა იქნეს გათვალისწინებული. ამ ნორმის მიზანია სავალდებულო წილის უფლების მქონე პირთა დაცვა ისეთი შემთხვევებისგან, როცა მამკვიდრებელი თავისი ქონების მცირე ან დიდ ნაწილს მისი სიცოცხლის განმავლობაში აჩუქებს და ამ გზით ამცირებს სამკვიდრო მასას და შესაბამისად, სავალდებულო წილის უფლებაც უფასურდება, თუმცა ამ ნორმის პრატიკაში გამოყენება გარკვეულ პრობლემებს ქმნის.

გაჩუქებული ნივთის სამკვიდროში გათვალისწინება, სავალდებულო წილის განსაზღვრისას, სავალდებულო წილზე უფლების მქონე პირის მოთხოვნით მოხდება. აღნიშნული წესი არ იმოქმედებს მამკვიდრებლის მიერ მესამე პირისათვის საჩუქრის გადაცემიდან 10 წლის გასვლის შემდეგ. ანალოგიური მოწესრიგებაა მოცემული გსკ-ის 2325-ე პარაგრაფით¹⁵, რომლის მიხედვით, სავალდებულო წილზე დაანამატის მოთხოვნისთვის მნიშვნელობა აქვს ჩუქებას, რომელიც მამკვიდრებელმა 10 წლის განმავლობაში განახორციელა. დაანამატის მოთხოვნა ითვალისწინებს სავალდებულო წილზე უფლებას, ამასთან, სახეზე უნდა იყოს ჩუქების შედეგად მამკვიდრებლის ქონების შემცირება.¹⁶

ამ დებულების მიზანია, მამკვიდრებლის ახლო ნათესავებისთვის და ოჯახის წევრებისთვის კონსტიტუციით გარანტირებული უფლების – სამკვიდროში წილის ქონის შესაძლებლობის უზრუნველყოფა.¹⁷ სავალდებულო წილის დაანგარიშებისას მნიშვნელოვანია სამკვიდროს გახსნის დროისათვის არსებული სამკვიდროს მოცულობა და მისი ღირებულება. კონსტიტუციით გარანტირებულია, თუმცა სამკვიდრო მასაში მინიმალური სავალდებულო მონაწილეობა კარგავს თავის პრაქტიკულ მნიშვნელობას, მაშინ, როდესაც მამკვიდრებელი გარდაცვალებამდე ცოტა ხნით ადრე გააჩუქებს მთელს თავის ქონებას ან მის მნიშვნელოვან ნაწილს. გსკ-ის 2325-ე პარაგრაფი ყოველთვის იყო სამართლებრივი დავის საგანი თეორიული თუ პრაქტიკული თვალსაზრისით. გერმანულ სასამართლო პრაქტიკასა და იურიდიულ ლიტერატურაში დავას იწვევდა, სავალდებულო წილის დაანამატის მოთხოვნის უფლების მინიჭებისას მამკვიდრებლის მიერ 10 წლის განმავლობაში დადებული უსასყიდლო გარიგებები, კერძოდ უნდა შესულიყო თუ არა სამკვიდრო მასაში, მაშინ როცა სავალ-

¹³ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 26/06/1997, 1378-ე მუხლი.

¹⁴ აბელედიანი ზ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2000, 432.

¹⁵ იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, 2325-ე მუხლი, <<http://www.library.court.ge/upload/giz2011-ge-bgb.pdf>> [18.07.2020].

¹⁶ BGH, Urt. v. 10.12.2003 – IV ZR 249/02, NJW, 1382.

¹⁷ OLG Hamm, Urt. v. 2.08.2012, Az 10.U 118/112.

დებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე პირი გარიგების დადების მომენტში არ მიეკუთვნებოდა ასეთ პირთა წრეს.

5.2. სავალდებულო წილზე დანამატის მოთხოვნისა და ჩუქების ხელშეკრულების ნამდვილობის საკითხი

გერმანიის უზენაესი სასამართლო თავის ორ გადაწყვეტილებაში¹⁸ ავითარებს მოსაზრებას, რომ სავალდებულო წილზე დანამატის მოთხოვნის უფლებამოსილი პირებისთვის აუცილებელია ეგრეთ ნოდებული „ორმაგი უფლებამოსილება“, (*Doppelberechtigung*) რაც გულისხმობს იმას, რომ დანამატის მოთხოვნის უფლების მქონე პირს ასეთი უფლება უნდა ჰქონდეს, როგორც ჩუქების მომენტში, ასევე სამკვიდროს გახსნის დროსაც. ამ პრინციპის მიხედვით, სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლება არ ჰქონდათ მათ, ვისაც ასეთი უფლება წარმოეშვათ ჩუქების შემდეგ, მაგალითად დაქორწინდა ჩუქების შემდეგ, ასევე, შვილებს, რომლებიც ჩუქების ხელშეკრულების დადების შემდეგ დაიბადნენ. ორივე საქმეში დავა წარმოიშვა პირველი ქორწინებიდან მამკვიდრებლის შვილებსა და მეორე ქორწინებიდან მეუღლეს შორის. მამკვიდრებელმა მეორედ იქორწინა მას შემდეგ, რაც მან სამკვიდროს დიდი ნაწილი ჩუქებით გადასცა პირველი ქორწინებიდან შექენილ შვილებს.

მამკვიდრებლის გარდაცვალების შემდეგ ცოცხლად დარჩენილმა მეორე მეუღლემ, როგორც სავალდებულო წილზე უფლებამოსილმა პირმა მოითხოვა სავალდებულო წილზე დანამატის მოთხოვნის გზით სამკვიდრო მასაში ყველა იმ გაჩუქებული ქონების გათვალისწინება, რაც მისმა გერემა მამკვიდრებლის მეორე ქორწინებამდე მიიღეს.

გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ ორივე გადაწყვეტილებაში აღნიშნა, რომ მეორე მეუღლეს ქორწინებამდე განხორციელებული ჩუქების ხელშეკრულებებიდან სავალდებულო წილზე დანამატის მოთხოვნის უფლება არ ჰქონდა. სასამართლომ მიუთითა, რომ გსკ-ის 2325 პარაგრაფის პირველი ნაწილი მხოლოდ სიტყვასიტყვით არ უნდა განიმარტოს. ეს ნორმა სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე პირებს იცავდა და ეხებოდა ჩუქების ხელშეკრულების დადების მომენტში წარმოშობილ ურთიერთობებს.

სწორედ ხელშეკრულების დადების მომენტიდანვე არსებულ სავალდებულო წილის უფლებას იცავს გსკ-ის 2325 პარაგრაფი, ხოლო ვინც ასეთ უფლებას ჩუქების შემდეგ იძენს, ეს ნორმა მათ არ იცავს. გერმანიის უზენაესი სასამართლო ზემოხსენებულ გადაწყვეტილებებში განმარტავს, რომ სავალდებულო წილის უფლების მქონე პირებს გარკვეული ვადის გასვლის შემდეგ (10 წელი გსკ-ის 2325 პარაგრაფის მიხედვით) უნდა ეთმინათ ჩუქების შედეგად განვითარებული ქონებრივი ურთიერთობების ცვლილება, მიუხედავად იმისა, რომ მათ ჰქონდათ სამკვიდრო მასის მოცულობის შენარჩუნების ინტერესი. მაშინ როცა კანონი 10 წლით შემოფარგლავდა ხელშეკრულების მოშლისაგან იმ პირთა ინტერესს, რომლებიც ჩუქების განხორციელების მომენტში სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე პირებს წარმოადგენდნენ, იმ პირებს, რომელთაც ჩუქების მომენტში არ ჰქონდათ სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლება, არ შეიძლება ჰქონოდათ ხელშეკრულების მოშლისაგან დაცვის ინტერესი (ჩუქების ხელშეკრულების შენარჩუნების ინტერესი).

უზენაესი სასამართლოს ამ მოსაზრებამ იურიდიულ ლიტერატურაში ნაკლები აღიარება ჰპოვა, უმეტესად კი კრიტიკის საგანი გახდა. ზემოხსენებულ გადაწყვეტილებებს სხვა თანმდევი

¹⁸ BGH, Urt. v. 21.06.1972, Az.: IV ZR 69/71; Urt. v. 25.06.1997, Az.: IV ZR 233/96.

პრობლემებიც მოჰყვა. მაგალითად, შთამომავლები, რომლებიც ჩუქების მომენტში ცოცხალი იყვნენ, მაგრამ სამკვიდროს განხსნამდე გარდაიცვალნენ, ჰქონდათ თუ არა მათ მემკვიდრეებს დანამატის მოთხოვნის უფლება.

გერმანიის უზენაესმა სასამართლომ 2012 წლის 23 მაისს სავალდებულო წილის დანამატის მოთხოვნაზე სხვაგვარი გადაწყვეტილება მიიღო¹⁹ და განმარტა, რომ დანამატის მოთხოვნის უფლება აქვთ იმ პირებს, რომლებსაც ჩუქების მომენტში ჯერ კიდევ არ ჰქონდათ სავალდებულო წილზე უფლება. წინა გადაწყვეტილებებისგან განსხვავებით ეს შემთხვევა ეხებოდა მამკვიდრების შთამომავლების მიერ დანამატის მოთხოვნის უფლებას. ამ გადაწყვეტილებით სასამართლომ უარი თქვა „ორმაგის უფლებამოსილების“ თეორიის გამოყენებაზე და განმარტა, რომ დანამატის მოთხოვნის წინაპირობას არ წარმოადგენს ჩუქების მომენტში სავალდებულო წილის უფლების არსებობა. უზენაესი სასამართლომ თავისი გადაწყვეტილება დააფუძნა გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 2325-ე პარაგრაფის პირველი აბზაცის სიტყვადსიტყვით ანალიზზე და განმარტა რომ, ნორმის შინაარსიდან არ გამომდინარეობდა სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლებამოსილების დამოკიდებულება დამოკიდებულია ჩუქების მომენტზე. პირიქით, სავალდებულო წილის უფლებამოსილებისთვის მნიშვნელობა აქვს სამკვიდროს გახსნის მომენტს და საკმარისია ასეთი უფლებამოსილება არსებობდეს სწორედ სამკვიდროს გახსნისას.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ასევე არ შეიცავს რაიმე დათქმას ჩუქების მომენტთან დაკავშირებით, მიხედვად ამისა სავალდებულო წილის გამოანგარიშების დროს გაჩუქებული ქონების სამკვიდრო მასაში შესვლისათვის ე.წ. „ორმაგი უფლებამოსილების“ თეორიის სრულად უგულებელყოფამ შესაძლოა ანდერძისმიერი მემკვიდრეები საერთოდ ჩამოაცილონ მემკვიდრეობას.

მაგალითად, თუკი გაჩუქებული ქონება არის 1000 ლარის ღირებულების და ამდენივე მამკვიდრების მიერ ანდერძით დატოვებული ქონება სავალდებულო წილი ერთადერთი სავალდებულო მემკვიდრის შემთხვევაში გამოიანგარიშება 2000 ლარიდან, საიდანაც სავალდებულო მემკვიდრის მისაღები წილის ოდენობა 1000 ლარი იქნება, ხოლო ანდერძისმიერი მემკვიდრე ვერაფერს ვერ მიიღებს. გაჩუქებული ქონების სამკვიდროში შესაყვანად სასამართლომ უნდა გაარკვიოს ნაჩუქრობის ხელშეკრულებით, ხომ არ მოხდა მოანდერძის მიერ უფლების ბოროტად გამოყენება, სავალდებულო მემკვიდრეთა მემკვიდრეობიდან ჩამოშორების მიზნით, იმ ვითარებაში, როდესაც ისინი მამკვიდრების საანდერძო განკარგულებით ისედაც კარგავდნენ მემკვიდრეობას. სავალდებულო მემკვიდრეს ჩამოერთვა მემკვიდრეობა საანდერძო განკარგულებით, ხოლო სამკვიდრო მასაში შესული ქონება სამკვიდროს განხსნამდე გააჩუქა მამკვიდრებელმა, სავალდებულო მემკვიდრეს უფლება აქვს მიმართოს სასამართლოს დანამატის მოთხოვნის უფლებით.

5.3. სავალდებულო წილზე არსებული დანამატის ღირებულება

სავალდებულო წილზე დამატების მოთხოვნის უფლება გულისხმობს ფულადი თანხის გადახდას და მემკვიდრეს უფლებას არ აძლევს მოითხოვოს ჩუქების ხელშეკრულების შეცვლა.²⁰ სავალდებულო წილზე დამატების მოცულობის დაანგარიშებისას ივარაუდება, რომ გაჩუქებული ნივთი შედის სამკვიდროში. ანუ დამატების მოცულობის დაანგარიშებისას გადამწყვეტია ე.წ. ფიქტიური სამკვიდრო, რომელიც მოიცავს გაჩუქებული ნივთის ღირებულებას და სამკვიდროს რეალურ ღირებულებას ერთობლიობაში.

¹⁹ BGH, Urt. v. 23. Mai 2012 - IV ZR 250/11.

²⁰ BGH, Urt. v. 27 März 1996 - IV ZR 185/95 = NJW 96, 1743.

სავალდებულო წილის კვოტა განისაზღვრება სამკვიდროს გახსნის მომენტის და არა ჩუქების მომენტის მიხედვით. მაგალითად, თუ სამკვიდრო მასის საერთო ღირებულება შეადგენს 12 000 ევროს, საიდანაც ერთადერთი შვილის სავალდებულო წილია 12 000-ის $1/4=3000$, 4000 ევროს გაჩუქების შემთხვევაში ფიქტიური სამკვიდრო მოიცავს 16 000, საიდანაც 16 000-ის $1/4=4000$. სავალდებულო წილისთვის სხვაობა შეადგენს 1000 ევროს, რომლის დამატების მოთხოვნის უფლება აქვს მემკვიდრეს.²¹ კონკრეტულ საქმეში²² მოპასუხეს წარმოადგენდა დასაჩუქრებული, რომელმაც მიწის ნაკვეთი უსასყიდლოდ მიიღო არა უშუალოდ მამკვიდრებლისგან, არამედ მამკვიდრებლის მეუღლისგან, რომელმაც თავის მეუღლეს საჩუქრად გადასცა მიწის ნაკვეთის $1/2$, ხოლო ამ უკანასკნელმა აღნიშნული მიწის ნაკვეთი გააჩუქა მოპასუხეზე (შვილზე). ასეთ შემთხვევაში სავალდებულო წილის უფლების მქონე პირის სასარგებლოდ გამოიყენება გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 822-ე პარაგრაფი. ამ ნორმის მიხედვით მესამე პირი – ამ შემთხვევაში მოპასუხე, რომელმაც მიმღებისგან შესრულება უსასყიდლოდ მიიღო, ვალდებულია დააბრუნოს მიღებული, თუ მან შესრულება მიიღო სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე.

სავალდებულო წილი განისაზღვრება სამკვიდროს მთლიანი მოცულობიდან და სამკვიდროს ღირებულება გამოითვლება მამკვიდრებლის გარდაცვალების მომენტში არსებული ქონების, შემდგომში სამკვიდრო მასის მდგომარეობის მიხედვით. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ განმარტავს, სამკვიდროს ღირებულების გამოთვლისას მისგან გამოიქვითება თუ არა მამკვიდრებლის მოვლის, მკურნალობის და დაკრძალვის ხარჯები, სამკვიდროს დაცვისა და აღწერის ჩატარების ხარჯები. ისევე, როგორც ეს გათვალისწინებულია მაგალითად: შვეიცარიის,²³ ესტონეთის²⁴ და საბერძნეთის სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით.²⁵ სავალდებულო წილის მემკვიდრეს სხვა მემკვიდრეთა მსგავსად ევალება, გადაიხადოს მიღებული სამკვიდრო აქტივის ფარგლებში მამკვიდრებლის ვალები. ასევე თუ მემკვიდრე რამდენიმეა, სავალდებულო ანდერძისმიერი და ა.შ. მათ შორის სამკვიდროს გაყოფამდე იგი ერთიანი ქონების სახით ეკუთვნის ყველა თანამემკვიდრეს. ამ ქონებიდან შეიძლება გადახდილ იქნეს მამკვიდრებლის მოვლისა და უკანასკნელი ავადმყოფობის მკურნალობის, დაკრძალვის, სამკვიდროს დაცვისა და მართვის, ხელფასის გასტუმრების, ანდერძის აღსრულების აუცილებელი ხარჯები. ეს მოთხოვნები უნდა დაკმაყოფილდეს სამკვიდროს ღირებულებიდან ყველა სხვა, მათ შორის, იპოთეკისა და სხვა გირაოთი უზრუნველყოფილი მოთხოვნების უპირატესად.²⁶ პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც ამ თანხებს გაიღებს მხოლოდ ერთი მემკვიდრე, რომელიც მოითხოვს განუხლები ხარჯების ანაზღაურებას სხვა სავალდებულო და ანდერძისმიერი მემკვიდრეების მიმართ. მამკვიდრებლის ავადმყოფობისა და მკურნალობის ხარჯების დაკისრებისათვის მოსარჩელის მიერ წარმოდგენილი რელევანტური მტკიცებულებები ცხადია, თუმცა რთულია სარიტუალო ღონისძიებებისათვის (მაგალითად, დაკრძალვა, გარდაცვალებიდან ორმოცი დღის მოსახსენიებისა და ქელეხისთვის განუხლები ხარჯის, საფლავის მოწყობის) განუხლები ხარჯების ოდენობის დადასტურება, რომელიც სასამართლომ გონივრულობისა და მიზანშეწონილობის მინიმალური სტანდარტიდან გამომდინარე უნდა განსაზღვროს.²⁷

²¹ BGB, Palandt, 73. Aufl., 2014, § 2303, Rn 1.

²² OLG Hamm, Urt. v. 8. Juni 2010 - Az. 10 U 10/10.

²³ იხ. შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსი, 474-ე მუხლი.

²⁴ იხ. ესტონეთის კანონი „მემკვიდრეობის შესახებ“, 106-ე მუხლი, <<https://v1.juristaitab.ee/ru/zakonodatelstvo/zakon-o-nasledovanii>> [18.07.2020].

²⁵ იხ. საბერძნეთის სამოქალაქო კოდექსი, 1831-ე მუხლი, <https://www.notary.Ge/res/docs/sakanonmdeblo/elektronuli_biblioteka/saberdznetis_memkvidreoba.pdf> [18.07.2020].

²⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 26/06/1997, 1334-ე მუხლი.

²⁷ იხ.: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის განჩინებები საქმეზე: №ას-708-662-2017, №ას-409-386-2014, №ას-791-748-2015, №ას-253-240-2015.

მაგალითად, თუ მამკვიდრებელმა დატოვა 10 000 ლარის ქონება და ამგვარი ხარჯებისათვის გადახდილია 2 000 ლარი, სავალდებულო წილი უნდა გამოანგარიშდეს 8 000 ლარიდან, საიდანაც მაგალითად თუ პირველი რიგის მემკვიდრე ერთადერთია მიიღებს 4000 ლარს, ხოლო ამგვარი გამოქვითვის გარეშე კი მიიღებს 5000 ლარს, საიდანაც ისედაც ვალდებული იქნება დაფაროს მამკვიდრებლის ყველა ეს ხარჯები. ამდენად, მემკვიდრისათვის სავალდებულო წილის გამოთვლისას სამკვიდრო ირებულებას უნდა გამოაკლდეს მამკვიდრებლის მოვლისა და ავადმყოფობის მკურნალობის, დაკრძალვის, სამკვიდროს დაცვისა და მართვის, ხელფასის გასტუმრების, ანდერძის აღსრულების აუცილებელი ხარჯები და დარჩენილი ღირებულებიდან დაანგარიშდეს სავალდებულო წილი და არა პირიქით ჯერ განისაზღვროს სავალდებულო წილის მოცულობა მთელი სამკვიდროს ღირებულებით და შემდეგ განიხილოს სასამართლომ სავალდებულო მემკვიდრისათვის ამ ხარჯების დაკისრის საკითხი. პრაქტიკაში ხშირია შემთხვევები, როდესაც სავალდებულო მემკვიდრე მიიღებს რა სავალდებულო წილს მხოლოდ ამის შემდეგ დაიწყებს სასამართლო სამართანწარმოებას ანდერძისმიერი მემკვიდრის სარჩელზე სავალდებულო მემკვიდრისათვის ხარჯების დაკისრების თაობაზე. რასაც თან ერთვის გადაწყვეტილების აღსრულების პრობლემებიც, თუკი სავალდებულო მემკვიდრეს საკუთრებაში აღარ ექნება ქონება რაზედაც შესაძლებელია იძულებითი აღსრულების მიქცევა.

6. სავალდებულო წილის მიღების უფლების მქონე ანდერძისმიერი მემკვიდრე

6.1. სავალდებულო წილის მიღების უფლების მქონე ანდერძისმიერი მემკვიდრის სტატუსი

სავალდებულო წილის მიღების უფლების მქონე პირი შესაძლებელია ანდერძისმიერი მემკვიდრეც იყოს²⁸, ასეთ შემთხვევაში მან უნდა მიიღოს ანდერძით გათვალისწინებული ქონება, რადგან სავალდებულო წილის მიღების საკითხი დგება იმ შემთხვევაში, როცა მემკვიდრე ანდერძით არ არის გათვალისწინებული, თუმცა გამორიცხული არ არის შემთხვევა, რომ სავალდებულო მემკვიდრეებისათვის ანდერძით გათვალისწინებული იქნეს იმაზე ნაკლები ქონება, რასაც იგი სავალდებულო წილის სახით მიიღებდა. ე.ი. ანდერძით გათვალისწინებული ქონება იმ წილის ნახევარზე ნაკლებია, რასაც იგი კანონით მემკვიდრეობის დროს მიიღებდა.

ასეთ შემთხვევაში მემკვიდრე სამკვიდროს ანდერძის მიხედვით იღებს, მაგრამ შეუძლია ანდერძში მიღებული ქონების ზემოთ მოითხოვოს ის წილი, რომლითაც ანდერძით მიღებული იმ წილზე ნაკლებია, რასაც იგი სავალდებულო წილის სახით მიიღებდა ანდერძით მემკვიდრე რომ არ ყოფილიყო.²⁹ მსგავს ვითარებაში ქონების შეფასება მოხდება სამკვიდროს გასხნის მომენტის საბაზრო ღირებულებით და სავალდებულო მემკვიდრემ უნდა დაამტკიცოს რომ ანდერძით მიღებული ქონება სავალდებულო წილზე ნაკლებია.³⁰

დამატებითი სავალდებულო წილის მიღების მოთხოვნის შესაძლებლობა გათვალისწინებულია გსკ-ის 2305-ე მუხლით,³¹ თუ მამკვიდრებელმა სავალდებულო წილის მიღებაზე უფლებამო-

²⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 26/06/1997, 1379-ე მუხლი.

²⁹ აზვლედიანი ზ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2000, 433.

³⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 4 დეკემბრის განჩინება საქმეზე №ას-531-505-2013.

³¹ იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, 2305-ე მუხლი, <<http://www.library.court.ge/upload/giz2011-ge-bgb.pdf>> [18.07.2020].

სილ პირს უანდერდა სამკვიდრო წილი, რომელიც სავალდებულო წილის ოდენობაზე ნაკლებია, მაშინ მას აქვს დამატებითი სავალდებულო წილის მიღების მოთხოვნა. ასეთ შემთხვევაში, როდესაც მამკვიდრებელს ოდენობა არ დაუდგენია, არამედ სავალდებულო წილის მიღებაზე უფლებამოსილ პირებს შესაბამისი ნივთების მიღება განუსაზღვრა, უნდა შემოწმდეს, აღნიშნული ნივთების ღირებულება სავალდებულო წილის მოთხოვნის ღირებულებაზე ნაკლებია თუ არა.

ამ მოთხოვნაში იგულისხმება ფულადი მოთხოვნა, თუ სავალდებულო წილის მიღებაზე უფლებამოსილი პირი ამავე დროს თანამემკვიდრედ არის დასახელებული, სამკვიდროს გაყოფაში მონაწილეობას იღებს. ამ საფუძვლებიდან გამომდინარეობს შემდეგი: სავალდებულო წილის მიღებაზე უფლებამოსილ პირს არ შეუძლია მის მიერ მისაღები სრული მემკვიდრეობის წილი მიიღოს ფულად, და პირიქით, თუ მისთვის გარკვეული ნივთები სამკვიდრო ქონებიდან ინტერესს იწვევს, მაშინ მამკვიდრებელს შეუძლია დამატებითი მოთხოვნის წაყენება იმდენად აიცილოს თავიდან, რომ გარკვეული პირობების გათვალისწინებით სავალდებულო წილის მიღებაზე უფლებამოსილი პირი დაასახელოს მემკვიდრედ და ამით ეს უკანასკნელი დამატებით მოთხოვნას აღარ წამოაყენებს.³²

6.2. ანდერძისმიერი მემკვიდრის მიერ საანდერძო დანაკისრის შესრულების შესაძლებლობა

სავალდებულო წილის მემკვიდრე შესაძლებელია ანდერძით მემკვიდრე იყოს და ამავდროულად საანდერძო დანაკისრის შესრულებაც ევალებოდეს, ასეთ დროს მისი ინტერესები მაქსიმალურად უნდა იყოს დაცული³³ და მან საანდერძო დანაკისრი მისთვის ნაანდერძევი მხოლოდ იმ ნაწილის ფარგლებში უნდა შეასრულოს, რაც სავალდებულო წილის ზემოთ მიიღო.³⁴ თუ მემკვიდრეს, რომელიც ანდერძით მემკვიდრეცაა და ამავე დროს სავალდებულო მემკვიდრეს წარმოადგენს, საანდერძო დანაკისრის შესრულება დაევალა, უპირველესად უნდა გაირკვეს, თუ რა მოცულობით მიიღებდა იგი სავალდებულო წილს ანდერძით მემკვიდრე რომ არ ყოფილიყო. თუ გამოირკვა რომ ანდერძით გათვალისწინებული ქონება სავალდებულო წილს არ აღემატება ან მასზე ნაკლებია, მაშინ მემკვიდრე რომელსაც საანდერძო დანაკისრის შესრულება დაევალა, ამ მოვალეობისაგან თავისუფლდება, თუ ანდერძით გათვალისწინებული ქონება სავალდებულო წილზე მეტია, მაშინ მემკვიდრემ დანაკისრი უნდა შეასრულოს, მაგრამ მხოლოდ იმ წილის ფარგლებში რაც სავალდებულო წილს აღემატება.

6.3. ანდერძისმიერი მემკვიდრე, როგორც საანდერძო დანაკისრის (ლეგატის) მიმღები

სავალდებულო წილის მემკვიდრე ასევე შესაძლებელია საანდერძო დანაკისრის (ლეგატის) მიმღებიც იყოს. ასეთ დროს მას შეუძლია მოითხოვოს სავალდებულო წილი, თუ უარს იტყვის საანდერძო დანაკისრის მიღებაზე. თუკი იგი საანდერძო დანაკისრზე უარს არ იტყვის, მაშინ კარგავს უფლებას სავალდებულო წილზე საანდერძო დანაკისრის ღირებულების ფარგლებში) როცა პირი ერთდროულად სავალდებულო მემკვიდრეცაა და საანდერძო დანაკისრის მიმღებიც, მაშინ მას არჩევის უფლება აქვს – შეუძლია მოითხოვოს სავალდებულო წილი, მაგრამ უარი უნდა თქვას საანდერძო დანაკისრის მიღებაზე. თუ ის საანდერძო დანაკისრის მიღებაზე უარს არ იტყვის, მაშინ ორ-

³² Staudinger/Haas, § 2305, Rn. 14.

³³ შენგელია რ., შენგელია ე., მემკვიდრეობის სამართალი, თბ., 2011, 104.

³⁴ ახვლედიანი ზ., მემკვიდრეობის სამართალი, თბ., 2007, 53.

თავეს მიიღებს, მაგრამ სავალდებულო წილს გამოაკლდება საანდერძო დანაკისრის ღირებულება.³⁵ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 2307-ე მუხლის მიხედვით³⁶, როცა სავალდებულო წილის მიღების უფლებამოსილი პირის სასარგებლოდ დადგენილია საანდერძო დანაკისრი, მას აქვს არჩევის უფლება. მას შეუძლია მიიღოს საანდერძო დანაკისრი და თუ საანდერძო დანაკისრის ღირებულება არ არის საკმარისი, მოითხოვოს სავალდებულო წილიდან იმ დანაკისრის ოდენობით თანხით დაკმაყოფილება. მას ასევე შეუძლია უარი თქვას საანდერძო დანაკისრზე და სრულად მიიღოს სავალდებულო წილი.

მემკვიდრეს, რომელსაც ეკისრება საანდერძო დანაკისრი, შეუძლია სავალდებულო წილის მიღებაზე უფლებამოსილ პირს განუსაზღვროს დრო საანდერძო დანაკისრის მიღების შესახებ შეტყობინებისთვის. (საანდერძო დანაკისრის ზოგადი ნორმები ლეგატარის მიერ შეტყობინების (განცხადების) ასეთ ვალდებულებას არ ითვალისწინებს.). თუ ლეგატარი ვადის გასვლამდე არ განაცხადებს საანდერძო დანაკისრის მიღების თაობაზე, მაშინ მიიჩნევა რომ მან უარი თქვა მიღებაზე (გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 2307-ე მუხლის მე-2 აბზაცი.). 2307-ე მუხლი ასევე მოქმედებს პირობადებულ ვადიან საანდერძო დანაკისრზეც, თუ ლეგატარი უარს იტყვის დანაკისრის მიღებაზე (და ამით სავალდებულო წილზეც) მაშინ იგი არაფერს არ მიიღებს, თუ შესაბამისი პირობა არ დადგა.³⁷ თუ მემკვიდრეს წინასწარ საანდერძო დანაკისრი და კანონისმიერი სამკვიდრო წილი პროპორციულად აქვს დადგენილი, მაშინ მან ორივეზე უნდა თქვას უარი, რათა შეძლოს დამატებითი სავალდებულო წილის მოთხოვნის წამოყენება.³⁸

სავალდებულო წილის მემკვიდრე მოვალეა სავალდებულო წილში ჩათვალოს ყველაფერი, რაც მამკვიდრებლისაგან მიიღო მის სიცოცხლეში იმაზე მითითებით, რომ მიღებული ჩათვალოს სავალდებულო წილში. სავალდებულო წილის უფლების მიღების მქონე პირს სავალდებულო წილში ჩათვლება ის ქონება, რაც მან სამკვიდროს გახსნამდე მიიღო მამკვიდრებლისაგან, მაგრამ ამისათვის აუცილებელია იმის წინასწარ დათქმა, რომ ის ქონება სავალდებულო მემკვიდრეს სამკვიდროს გახსნის შემდეგ ჩათვლება სავალდებულო წილში.³⁹ ერთ-ერთ სამოქალაქო დავაში⁴⁰ სასამართლომ არ გაიზიარა მოპასუხეთა პრეტენზია, რომ მოსარჩელეს მამის სიცოცხლეში სავალდებულო წილი მიღებული ჰქონდა, საკასაციო სასამართლომ აღნიშნა, რომ საქმის მასალებით არ დასტურდება მამკვიდრებლის საკუთრებაში მოსარჩელის საცხოვრებელი სახლის არსებობა და მოსარჩელეზე ამ ქონების გადაცემა. ასევე უძრავი ქონების განსაკუთრებული სამართლებრივი რეჟიმიდან გამომდინარე, აღნიშნული გარემოების დადასტურება მხოლოდ მოპასუხეთა ზეპირი განცხადების საფუძველზე დაუშვებელია.

შესაბამისად, მამკვიდრებლის სიცოცხლეში მიღებული ქონების სავალდებულო წილში ჩათვლა მხოლოდ იმ პირობით დაიშვება, თუ მამკვიდრებელმა ამაზე მიუთითა. ამ გარემოების დადასტურების ტვირთი კი ანდერძისმიერ მემკვიდრეს აწევს. სავალდებულო მემკვიდრემ, რომელმაც მამკვიდრებლის სიცოცხლეში მიიღო გარკვეული ქონება სავალდებულო წილში უნდა მიითვალოს იგი და მისი (სიცოცხლეში მიღებული ქონების) შეფასება მოხდება არა ქონების მიღების დროის საბაზრო ღირებულებით, არამედ სამკვიდროს გახსნის მომენტის საბაზრო ღირებულებით.

³⁵ ახელედანი ზ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2000, 430.

³⁶ იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, 2307-ე მუხლი, <<http://www.library.court.ge/upload/giz2011-ge-bgb.pdf>> [18.07.2020].

³⁷ Staudinger/Haas, § 2307, Rn. 20-23.

³⁸ OLG Düsseldorf, 17.05.1996 - 7 U 126/95.

³⁹ ახელედანი ზ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2000, 430.

⁴⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 2 ივნისის განჩინება საქმეზე №ას-1163-1308-08.

7. დასკვნა

სავალდებულო წილის გამოთვლის პრობლემური საკითხების კვლევის შედეგის სახით უნდა აღინიშნოს რომ სავალდებულო წილის გამოანგარიშება უნდა ეფუძნებოდეს შემდეგ წესს: 1. უპირველეს ყოვლისა უნდა დადგინდეს ყველა პირველი რიგის კანონისმიერი მემკვიდრე რომელიც მოწვეული იქნებოდა სამკვიდროს მისაღებად ანდერძის არარსებობის შემთხვევაში, 2. შემდეგ უნდა განისაზღვროს მთელი სამკვიდროს ღირებულება და გაიყოს კანონით მემკვიდრეებზე (პირველ შემდეგზე) და ბოლოს 3. დადგინდეს სავალდებულო წილის გამოთვლის საგამონაკლისი წესები, რომელიც გათვალისწინებულია სსკ 1375-ე; 1376-ე; 1378-ე და 1379-ე მუხლებით.

სამკვიდროდან სავალდებულო წილის განსაზღვრისას, აუცილებელია ყველა კანონით მემკვიდრის გათვალისწინება, რომლებიც მოწვეული იყვნენ სამკვიდროს მისაღებად მათ შორის, მემკვიდრეები წარმომადგენლობის უფლებით მშობლების წილზე, რომლებიც იქნებოდნენ კანონით მემკვიდრეები, მაგრამ გარდაიცვალნენ სამკვიდროს გახსნის მომენტამდე. სავალდებულო წილის გაანგარიშებისათვის მხედველობაში არ მიიღება ის მემკვიდრეები რომლებსაც ჩამოერთვათ მემკვიდრეობის უფლება და შესაბამისად არ მოიწვეოდნენ სამკვიდროს მისაღებად ანდერძი რომ არ ყოფილიყო. (1310;1311; 1354-ე; 1374-ე მუხლებით გათვალისწინებული პირები) თუმცა, იმ შემთხვევაში თუ მემკვიდრეობის უფლებაჩამორთმეულ პირს (ბუნებრივია იგულისხმება მხოლოდ პირველი რიგის მემკვიდრეები) მემკვიდრე დარჩა, ან დანიშნულია სათადარიგო მემკვიდრე. ასეთ დროს მემკვიდრეობის უფლებაჩამორთმეულის მემკვიდრე მოიწვევა სამკვიდროს მისაღებად, რადგან, მემკვიდრეობის უფლების დაკარგვა ხელს არ უშლის ნათესავების მემკვიდრეობას წარმომადგენლობის უფლებით, შესაბამისად იგი მხედველობაში მიიღება სავალდებულო წილის გამოანგარიშების დროს. ამასთან ანდერძით მემკვიდრეები მხედველობაში არ მიიღებიან მხოლოდ იმ შემთხვევაში თუკი ისინი არ არიან სავალდებულო, პირველი რიგის მემკვიდრეები. სავალდებულო წილის გამოანგარიშების დროს უნდა განისაზღვროს ის პირები, რომლებიც მოიწვეოდა სამკვიდროს მისაღებად, ანდერძის არარსებობის შემთხვევაში, სწორედ ამაზე მიუთითებს 1374-ე მუხლის პირველი ნაწილი, თუმცა მეორე ნაწილი მას ეწინააღმდეგება. სავალდებულო წილის გამოანგარიშების დროს მხედველობაში მიიღება ყველა პირველი რიგის მემკვიდრე, რომელიც მოიწვეოდა სამკვიდროს მისაღებად ანდერძი რომ არ ყოფილიყო, ხოლო სრულიად საწინააღმდეგოა ნორმის შემდგომი გაგრძელება „ანდერძისმიერი მემკვიდრეები მხედველობაში არ მიიღებიან,“ ვინაიდან ანდერძისმიერი მემკვიდრეები არც მოიწვეოდნენ სამკვიდროს მისაღებად ანდერძი რომ არ ყოფილიყო, ისინი სწორედ ანდერძით გახდნენ მემკვიდრეები. მაშასადამე თუ ანდერძი არ იარსებებდა სამკვიდროს მისაღებად მოიწვეოდნენ მხოლოდ კანონისმიერი და არა ანდერძისმიერი მემკვიდრეები. სავალდებულო წილის განსაზღვრისათვის თუ არ გავითვალისწინებთ ისეთ ანდერძისმიერ მემკვიდრეს, რომელიც ამავდროულად სავალდებულო მემკვიდრეცაა, ამან შესაძლებელია ანდერძისმიერი მემკვიდრეობის საფუძვლებს აზრიც დაუკარგოს.

სავალდებულო წილის განსაზღვრისათვის უპირველესად უნდა გაირკვეს სამკვიდრო ქონების მთელი მოცულობა რომელშიც უნდა შევიდეს არა მხოლოდ ანდერძში გათვალისწინებული ქონება, არამედ ანდერძის გარეთ დარჩენილი ქონებაც და ის ქონებაც, რომელიც გათვალისწინებულია საანდერძო დანაკისრის ან საერთოდსასარგებლო მიზნით რაიმე მოქმედების შესასრულებლად. სამკვიდრო ქონების ღირებულება უნდა განისაზღვროს სამკვიდროს გახსნის მომენტისთვის სამკვიდრო ქონების საბაზრო ღირებულებით. სავალდებულო მემკვიდრისათვის წილის გამოთვლისას სამკვიდრო ღირებულებას უნდა გამოაკლოს მამკვიდრებლის მოვლისა და ავადმყოფობის მკურნალობის, დაკრძალვის, სამკვიდროს დაცვისა და მართვის, ხელფასის გასტუმრების, ანდერძის აღსრუ-

ლების აუცილებელი ხარჯები და დარჩენილი ღირებულებიდან გამოიანგარიშოს სავალდებულო წილი და არა პირიქით ჯერ განსაზღვროს სავალდებულო წილის მოცულობა მთელი სამკვიდროს ღირებულებით და შემდეგ განიხილოს სავალდებულო მემკვიდრისათვის ამ ხარჯების დაკისრის საკითხი..

სავალდებულო წილის განსაზღვრისათვის რთული და პრობლემური საკითხია სამკვიდრო ქონების მოცულობაში გაჩუქებული ქონების შესვლის წინაპირობების განსაზღვრა. გაჩუქებული ქონება სამკვიდროს გახსნის დროისათვის მამკვიდრებლის საკუთრებაში აღარ არის, მესამე პირის საკუთრებაა და შესაბამისად არც სამკვიდრო აქტივს წარმოადგენს, თუმცა სსკ 1378-ე მუხლით გათვალისწინებულია გაჩუქებული ნივთის ხარჯზე სავალდებულო წილის გაზრდის შესაძლებლობა. თუ მამკვიდრებელმა აჩუქა ნივთი მესამე პირს, მაშინ სავალდებულო წილზე უფლების მქონე პირს შეუძლია მოითხოვოს მისი შევსება იმ თანხით, რომლითაც გაიზრდება მისი სავალდებულო წილი, თუკი გაჩუქებული ნივთი სამკვიდროში შევა. გაჩუქებული ნივთის სამკვიდროში გათვალისწინება იმას ნიშნავს, რომ ამ ნივთის ღირებულება გათვალისწინებული იქნება სავალდებულო წილის განსაზღვრის დროს და არ გამოიწვევს ჩუქების ხელშეკრულების გაუქმებასა და საჩუქრის უკან დაბრუნებას. სავალდებულო წილის მოთხოვნის უფლების მქონე პირების დაცვისა და მამკვიდრებლის მიერ ანდერძის თავისუფლების უფლების ბოროტად გამოყენების თავიდან აცილების მიზნით კანონმდებელმა დაადგინა, რომ მამკვიდრებლის სიცოცხლის განმავლობაში განხორციელებული ჩუქებები სავალდებულო წილის დაანგარიშებისას დანამატის მოთხოვნის უფლების ფარგლებში გათვალისწინებული იქნას. ამ ნორმის მიზანია სავალდებულო წილის უფლების მქონე პირთა დაცვა ისეთი შემთხვევებისგან, როცა მამკვიდრებელი თავისი ქონების დიდ ნაწილს მისი სიცოცხლეში გააჩუქებს და ამ გზით ამცირებს სამკვიდრო მასას და შესაბამისად, სავალდებულო წილის უფლებაც უფასურდება, თუმცა ამ ნორმის პრაქტიკაში გამოყენება გარკვეულ პრობლემებს ქმნის. გაჩუქებული ნივთის სამკვიდროში გათვალისწინება სავალდებულო წილის განსაზღვრისას მოხდება სავალდებულო წილზე უფლების მქონე პირის მოთხოვნით. სავალდებულო წილის გამოანგარიშების დროს გაჩუქებული ქონების სამკვიდრო მასაში შესვლისათვის ე.წ. ორმაგი უფლებამოსილების თეორიის სრულად უგულებელყოფამ შესაძლოა ანდერძისმიერი მემკვიდრეები საერთოდ ჩამოაცილონ მემკვიდრეობას, ამიტომ, გაჩუქებული ქონების სამკვიდროში შესაყვანად სასამართლომ უნდა გაარკვიოს ნაჩუქრობის ხელშეკრულებით, ხომ არ მოხდა მონდერძის მიერ უფლების ბოროტად გამოყენება, სავალდებულო მემკვიდრეთა მემკვიდრეობიდან ჩამოშორების მიზნით, იმ ვითარებაში, როდესაც ისინი მამკვიდრებლის საანდერძო განკარგულებით ისედაც კარგავენ მემკვიდრეობას, ხოლო სამკვიდროს ნაწილი გაჩუქებულია. თუ პირველი რიგის მემკვიდრეთა არსებობის მიუხედავად მამკვიდრებელმა მთელი თავისი ქონება უნადერძა მესამე პირს, ხოლო სამკვიდრო მასაში შემავალი სხვა ქონება სამკვიდროს გახსნამდე გააჩუქა, რამაც გამოიწვია მისი სავალდებულო მემკვიდრის წილის მაქსიმალურად შემცირება და უმნიშვნელო ღირებულებამდე დაყვანა სავალდებულო მემკვიდრეს უფლება აქვს მიმართოს სასამართლოს დანამატის მოთხოვნის უფლებით.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, 26/06/1997.
2. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი 18/08/1896.
3. ესტონეთის კანონი „მემკვიდრეობის შესახებ“ 17/01/2008.
4. საბერძნეთის სამოქალაქო კოდექსი, 1940.
5. შვეიცარიის სამოქალაქო კოდექსი, 1907.

6. ახვლედიანი ზ., მემკვიდრეობის სამართალი, თბ., 2007, 44-49.
7. ახვლედიანი ზ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2000, 430.
8. შენგელია რ., შენგელია ე., მემკვიდრეობის სამართალი, თბ., 2011, 104.
9. შენგელია რ., შენგელია ე., საოჯახო და მემკვიდრეობის სამართალი, თბ., 2017, 362-371.
10. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2018 წლის 11 იანვრის განჩინება საქმეზე №708-662-2017.
11. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 5 ივნისის განჩინება საქმეზე №ას-253-240-2015.
12. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 10 სექტემბრის განჩინება საქმეზე №ას-571-542-2014.
13. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 12 ოქტომბრის განჩინება საქმეზე №ას-791-748-2015.
14. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2014 წლის 11 ივლისის განჩინება საქმეზე №ას-409-386-2014.
15. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2013 წლის 6 ივნისის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-1577-1480-2012.
16. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის განჩინება 2013 წლის 16 ოქტომბრის საქმეზე №ას-321-306-2013.
17. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2013 წლის 4 დეკემბრის განჩინება საქმეზე №ას-531-505-2013.
18. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2010 წლის 6 დეკემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-944-890-2010.
19. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2009 წლის 2 ივნისის განჩინება საქმეზე №ას-1163-1308-08.
20. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2005 წლის 3 აპრილის გადაწყვეტილება საქმეზე №ას-981-1245-05.
21. BGH, Urt. v. 23. Mai 2012 – IV ZR 250/11.
22. BGH, Urt. v. 13. April 2011- IV ZR 204/09.
23. BGH, Urt. v. 10.12.2003 – IV ZR 249/02, NJW, 1382.
24. BGH, Urt. v. 25.06.1997, Az.: IV ZR 233/96.
25. BGH, Urt. v. 27 März 1996 – IV ZR 185/95 = NJW 96, 1743.
26. BGH, Urt. v. 21.06.1972, Az.: IV ZR 69/71.
27. BGB, Palandt, 73. Aufl., 2014, § 2303, Rn 1.
28. Staudinger/Haas, § 2305, Rn. 14.
29. Staudinger/Haas, § 2307, Rn. 20-23.
30. Klingelhöffer, Hans Dr., Pflichtteilsrecht, 2. Aufl., 2003; 1952 – IV ZR 74/52, BGHZ, 7, 134, 138.
31. MünchKomm-BGB/Lange, § 2311 Rn.2, § 2313 Rn.
32. Juris PraxisKommentar BGB, 6. Aufl., 2012, § 2311, Rn. 34.
33. OLG Düsseldorf, 17.05.1996 – 7 U 126/95.
34. OLG Hamm, Urt. v. 8. Juni 2010 – Az. 10 U 10/10.
35. OLG Hamm, Urt. v. 2.08.2012, Az 10. U 118/112.
36. Амосов С. М., Судьи. Суд. Процесс, Журнал “Законодательство”, Раздел “Проблемы законодательства”, №3, 2007, 79-81.